

شیخ مفید و تاریخ‌نگاری

قاسم خانجانی

پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
تأسیس ۱۳۹۲

خانجانی، قاسم، ۱۳۴۲-

شیخ مفید و تاریخ‌نگاری / قاسم خانجانی. - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۹۲.

۱۲ ص.: جدول. (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۲۴۱: تاریخ؛ ۴۸)

ISBN: 978-964-7788-88-5

بها: ۷۸۰۰۰ ریال

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص. [۲۷۷] - ۲۸۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

نمایه.

۱. مفید، محمد بن محمد، ۳۳۶-۴۱۳ ق. ۲. تاریخ‌نویسی اسلامی. ۳. تاریخ‌نویسی - ایران. الف. پژوهشگاه

حوزه و دانشگاه. ب. عنوان.

۲۹۷/۴۹۲۴

۱۳۹۲ خ ۲۳ م ۷/۲۰/۷۵ BP

۳۱۳۱۸۳۹

شماره کتابشناسی ملی

شیخ مفید و تاریخ‌نگاری

مؤلف: قاسم خانجانی

ویراستار: سعیدرضا علی‌عسکری

ناشر: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

صفحه‌آرایی: کاما

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم - سبحان

قیمت: ۷۸۰۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵۱-۲۱۱۱۱ (انتشارات ۲۱۱۱۳۰۰)، نمابر: ۲۸۰۳۰۹۰

تهران: خیابان انقلاب، بین وصال و قدس، نبش کوی آسکو، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن ۶۶۴۰۲۶۰۰ و ۶۶۹۷۸۹۲۰

Website: www.rihu.ac.ir

Email: info@rihu.ac.ir

سخن پژوهشگاه

پژوهش در علوم انسانی [به منظور شناخت، برنامه‌ریزی و ضبط و مهار پدیده‌های انسانی] در راستای سعادت واقعی بشر ضرورتی انکارناپذیر و استفاده از عقل و آموزه‌های وحیانی در کنار داده‌های تجربی و در نظر گرفتن واقعیت‌های عینی و فرهنگ و ارزش‌های اصیل جوامع، شرط اساسی پویایی، افاق‌نمایی و کارایی این‌گونه پژوهش‌ها در هر جامعه است. پژوهش کارآمد در جامعه ایران اسلام، در کنار شناخت واقعیت‌های جامعه از یک سو و اسلام به عنوان متقن‌ترین آموزه‌های وحیانی و اساسی‌ترین مؤلفه فرهنگ ایرانی از سوی دیگر است؛ از این رو، آگاهی دقیق و عمیق از معارف اسلامی و بهره‌گیری از آن در پژوهش، بازنگری و بومی‌سازی مبانی و مسائل علوم انسانی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است.

توجه به این حقیقت راهبردی از سوی امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی، زمینه شکل‌گیری دفتر همکاری حوزه و دانشگاه را در سال ۱۳۶۱ فراهم ساخت و با راهنمایی و عنایت ایشان همت اساتید حوزه و دانشگاه، این نهاد علمی شکل گرفت. تجربه موفق این نهاد، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های آن فراهم آورد و با تصویب شورای گسترش آموزش عالی در سال ۱۳۷۷ «پژوهشکده حوزه و دانشگاه» تأسیس شد و در سال ۱۳۸۲ به «مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه» و سال ۱۳۸۳ به «پژوهشگاه حوزه و دانشگاه» ارتقا یافت.

پژوهشگاه تاکنون در ایفای رسالت سنگین خود خدمات فراوانی به جوامع علمی ارائه نموده است که از آن جمله می‌توان به تهیه، تألیف، ترجمه و انتشار ده‌ها کتاب و نشریه علمی اشاره کرد.

کتاب حاضر به عنوان منبع کمک درسی برای دانشجویان رشته‌های تاریخ و تاریخ و تمدن اسلامی در مقاطع مختلف تهیه شده است. امید است افزون بر جامعه دانشگاهی دیگر علاقه‌مندان نیز از آن بهره‌مند گردند.

از استادان و صاحب‌نظران ارجمند تقاضا می‌شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این پژوهشگاه را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی یاری دهند.

در پایان پژوهشگاه لازم می‌داند از مؤلف محترم جناب حجت الاسلام والمسلمین آقای قاسم خانجانی و همچنین از ارزیاب محترم جناب آقای سیدعلی میرشرف‌الدین (میرشریفی) تشکر و قدردانی نماید.

فهرست مطالب

۱	چکیده
۳	پیشگفتار
۵	بخش اول: شیخ مفید از ولادت تا وفات
۵	الف) آشنایی با زندگی شخصی شیخ مفید
۵	۱. تولد، نام، نسب، لقب و شهرت
۷	۲. استادان شیخ مفید
۹	۳. شاگردان شیخ مفید
۱۱	۴. رحلت شیخ مفید
۱۳	۵. فرزندان شیخ مفید
۱۳	۶. شیخ مفید در نگاه دانشمندان و متون مقدس
۱۶	پارهای از نظریات دانشمندان غیر مسلمان درباره شیخ مفید
۱۸	۷. اوضاع سیاسی اجتماعی زمان شیخ مفید
۲۱	۸. نوبختیان و تعامل شیخ مفید با آنان
۲۵	ب) آثار و تالیفات شیخ مفید
۲۵	۱. آثار شیخ مفید در یک نگاه
۲۹	۲. آثار تاریخی شیخ مفید
۳۰	الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد
۳۴	الجمال
۳۹	اجوبة المسائل الکبریة
۴۰	المسائل السزویة

۴۱	الإفصاح في الإمامه
۴۲	اقسام مولى في اللسان
۴۳	معنى المولى
۴۳	ایمان ابی طالب
۴۴	تفضیل امیرالمؤمنین علی
۴۴	رسالة حول خبر ماريه
۴۵	شرح المنام
۴۶	الغيبه
۴۷	الفصول العشرة في الغيبه
۴۷	المسائل الجاروديه
۴۸	مسار الشيعه
۴۹	مسئلة في ميراث النبي ﷺ
۵۰	النص على علي
۵۱	الفصول المحترقة من العيون والمحاسن
۵۲	عدم سهو النبي ﷺ
۵۲	الأمالی
۵۳	۳. آثار تاریخی مفقود شده شیخ مفید
۵۵	بخش دوم: شیخ مفید و تاریخ نگاری اسلامی
۵۵	الف) هدف شیخ مفید در تاریخ نگاری
۵۹	ب) مکتب تاریخ نگاری شیخ مفید
۶۰	ج) روش و شیوه تاریخ نگاری شیخ مفید
۶۱	۱. روش تاریخ نگاری شیخ مفید
۶۱	۲. شیوه تاریخ نگاری شیخ مفید
۶۲	د) منابع شیخ مفید در گزارش های تاریخی
۶۳	دسته اول از منابع شیخ مفید
۷۵	دسته دوم از منابع شیخ مفید
۷۹	دسته سوم از منابع شیخ مفید
۸۰	دسته چهارم از منابع شیخ مفید
۸۰	دسته پنجم از منابع شیخ مفید
۸۱	ه) استفاده محدثان و مورخان از آثار شیخ مفید
۸۲	۱. دانشمندان شیعه

۸۲	طبرسی، ابوعلی، فضل بن حسن (م ۵۴۸ق)
۸۵	ابن شهر آشوب، ابوجعفر، رشیدالدین محمد بن علی سروی مازندرانی (م ۵۸۸ق)
۸۶	ابن ادریس جلی، ابوجعفر محمد بن منصور (م ۵۹۸ق)
۸۷	سید بن طاووس، ابوالقاسم، رضی الدین علی بن موسی بن جعفر (م ۶۶۴ق)
۹۱	جمال الدین یوسف بن حاتم عاملی (م ۶۶۴ق)
۹۱	ابوالحسن، علی بن عیسی بن ابی الفتح اربلی (م ۹۲ق)
۹۳	فیض کاشانی، ملا محسن (م ۱۰۹۰ق)
۹۴	بحرانی، سید هاشم بن سلیمان حسینی (م ۱۱۰۷ق)
۹۵	مجلسی، ملا محمد باقر بن محمد تقی (م ۱۱۱۱ق)
۹۶	۲. دانشمندان اهل سنت
۹۶	ابن ابی الحدید، عبدالحمید بن هبة الله (م ۵۶ق)
۹۷	گنجی شافعی، محمد بن یوسف (م ۵۸ق)
۹۷	ابن حجر عسقلانی، احمد بن علی (م ۸۵۲ق)
۹۸	ابن صباغ مالکی، نورالدین، علی بن محمد بن احمد (م ۸۵۵ق)
۹۹	و) دوگانگی ظاهری بین برخی نظریات شیخ مفید
۱۰۱	بخش سوم: اندیشه‌های حاکم بر نظریات شیخ مفید در تاریخ
۱۰۱	الف) نقد و بررسی روایات و احادیث
۱۰۳	ب) امانتداری در نقل حوادث و گزارش‌های تاریخی
۱۰۴	ج) رعایت اعتدال و انصاف در نقل حوادث
۱۰۶	د) قضاوت و داوری عقلانی در پذیرش یا رد اخبار تاریخی
۱۱۰	ه) تأثیر اصول عقاید در تاریخ‌نگاری شیخ مفید
۱۱۲	و) تقیه و تاریخ‌نگاری شیخ مفید
۱۱۶	ز) رعایت اختصار در گزارش‌های تاریخی
۱۱۷	ح) اطمینان به مطالب و آثار خود
۱۱۷	ط) تفاوت‌های تاریخ‌نگاری شیخ مفید و دیگران
۱۲۱	بخش چهارم: برخی دیدگاه‌های شیخ مفید در تاریخ اسلام
۱۲۱	برخی دیدگاه‌های شیخ مفید در سیره نبوی ﷺ
۱۲۲	الف) رسول خدا ﷺ پیش از بعثت
۱۲۲	۱. نیاکان پیامبر ﷺ
۱۲۳	۲. ازدواج دختران پیامبر ﷺ پیش از بعثت

۱۲۵	 (ب) رسول خدا ﷺ پس از بعثت
۱۲۵	 ۱. نزول وحی و قرآن بر پیامبر ﷺ
۱۲۷	 ۲. عصمت پیامبر ﷺ و امامان ﷺ
۱۲۸	 ۳. خواندن و نوشتن رسول خدا ﷺ
۱۳۱	 ۴. داستان ماریه قبطیه
۱۳۳	 ۵. مقدم شدن شیخین بر دیگران به وسیله پیامبر ﷺ
۱۳۵	 ۶. رحلت رسول خدا ﷺ

۱۳۷	 بخش پنجم: برخی از دیدگاه‌های شیخ مفید در تاریخ امامان ﷺ
۱۳۷	 (الف) منصوص بودن امامت امیرالمؤمنین علی ﷺ
۱۳۹	 (ب) اثبات امامت در نسل امام حسین ﷺ
۱۴۱	 (ج) علم امامان ﷺ
۱۴۵	 (د) تقیه در زندگانی امامان ﷺ
۱۴۸	 (ه) دلایل و معجزات در زندگانی امامان ﷺ
۱۵۰	 (و) شهادت امامان ﷺ

۱۵۵	 بخش ششم: موضوعات تاریخی در آثار شیخ مفید
۱۵۸	 فهرست موضوعات تاریخی در آثار شیخ مفید
۱۵۹	 فصل اول: سیره رسول خدا ﷺ
۱۵۹	 ۱. رسول خدا ﷺ پیش از بعثت
۱۶۲	 ۲. رسول خدا ﷺ از بعثت تا هجرت
۱۷۳	 ۳. رسول خدا ﷺ از هجرت تا رحلت
۱۸۹	 فصل دوم: حضرت فاطمه زهرا ﷺ
۱۸۹	 زیارت مرقد پیامبر ﷺ به وسیله حضرت زهرا ﷺ
۱۸۹	 مرقد شریف حضرت زهرا ﷺ
۱۸۹	 فصل سوم: امامت، خلافت و جانشینی رسول خدا ﷺ
۱۸۹	 مکالمه ابن مسعود با پیامبر ﷺ
۱۹۰	 مکالمه مرد اسدی با امیرالمؤمنین ﷺ
۱۹۰	 پرسش و پاسخ ابوالهذیل علف
۱۹۱	 گفتگوی ابن فضال با ابوحنیفه
۱۹۲	 احتجاج ابن عباس با معاویه
۱۹۳	 پرسش و پاسخ مردی با امام سجاده ﷺ

۱۹۳	مناظره هشام بن حکم با ضرار بن عمرو ضبی
۱۹۴	سقیفه و حضور سعد بن عبادہ
۱۹۴	سقیفه و سخن عمر
۱۹۵	پیمان مخالفان امیرالمؤمنین علیه السلام
۱۹۵	علت یاد نکردن انصار از غدیر خم
۱۹۶	انگیزه خلفا از استقبال خلافت
۱۹۷	کنار گذاشتن امیرالمؤمنین علیه السلام
۱۹۷	سخن ابوبکر مبنی بر بهتر نبودن وی از دیگران در امر خلافت
۱۹۷	تأخیر بیعت امیرالمؤمنین علی علیه السلام با ابوبکر
۱۹۸	سخن حضرت زهره علیها السلام
۱۹۸	بیعت نکردن امیرالمؤمنین علیه السلام
۱۹۹	رد کردن جانشینی ابوبکر
۱۹۹	تناقض گفته ابوبکر و ادعای عثمان
۲۰۰	مناظره هشام بن حکم
۲۰۱	گفتگوی هشتم بن حنیف و ابوحنیفه درباره غدیر خم
۲۰۲	فصل چهارم: تاریخ خلفا
۲۰۲	۱. ابوبکر
۲۱۱	۲. عمر
۲۱۴	۳. عثمان
۲۱۷	۴. معاویه
۲۲۱	فصل پنجم: زندگانی و سیره امامان علیهم السلام
۲۲۱	۱. امام امیرالمؤمنین علیه السلام
۲۵۰	۲. امام حسن بن علی علیه السلام
۲۵۱	۳. امام حسین بن علی علیه السلام
۲۵۲	۴. امام علی بن الحسین علیه السلام
۲۵۳	۵. امام محمد بن علی الباقر علیه السلام
۲۵۴	۶. امام جعفر بن محمد الصادق علیه السلام
۲۵۶	۷. امام موسی بن جعفر کاظم علیه السلام
۲۵۷	۸. امام علی بن موسی الرضا علیه السلام
۲۵۹	۹. امام محمد بن علی تقی علیه السلام
۲۶۰	۱۰. امام علی بن محمد النقی علیه السلام
۲۶۰	۱۱. امام حسن بن علی العسکری علیه السلام

۲۶۰	 ۱۲. امام زمان حضرت ولی عصر علیه السلام
۲۶۱	 فصل ششم: موضوعات تاریخی دیگر
۲۶۱	 الف) موضوعات متفرقه
۲۶۶	 ب) بحث طول عمر امام زمان علیه السلام
۲۶۹	 ج) تقویم تاریخ مساز الشیعه
۲۷۰	 جدول سالشمار مساز الشیعه
۲۷۷	 منابع و مأخذ
۲۸۵	 نمایه آیات و روایات
۲۸۷	 نمایه اعلام
۲۹۷	 نمایه اماکن
۳۰۰	 نمایه موضوعات

www.ketab.ir